Frá algoystum mótmælum til tøgn

Áðrenn endaliga avgerðin um álopið á Irak varð tikin, var bretska fólkið algoyst, og meir enn helmingurin av fólkunum vóru ímóti einum ikki ST-stuðlaðum álopi á Irak. Nú er stilli. Fólk vóna, at hernaðaratsóknirnar skjótt verða lidnar og bera ótta fyri avleiðingunum

HUGLEIDINGAR

Annika B. Mortensen

Eg búgvi í løtuni í Bournemouth, io liggur gott tveir tímar sunnan fyri London. Bournemouth liggur á enskusuðurstrondini tætt vio Pool, Portsmuth og Southampton. Hetta eru alt havnarbýir, og tao merkir, at teir eru strategiskt týdningarmiklir, tá kríggj er og samstundis møgulig álopsøki. Stemningurin í Suðurenglandi, eins og nógva aðra staðni kring allan heimin, hevur verið spentur síðan tosið um hernaðarligan ágang móti Saddam Hussein byrjaði, men dámurin millum fólk er broyttur nú síðan kríggið er vorðið ein veruleiki.

BBC hevur hópin av tíðindafólki í Irak og til ber at fylgja nágreiniliga vio, hvat io gongur fyri seg í bardaganum. Tíðindafrásøgnir eru døgnið runt og beinleiðis myndatól eru eisini virkin. Vit uppliva í løtuni eitt big brother kríggj og tao er speiskt, men máttmikli høvuðsmaðurin, George Bush, verður av nógvum eisini sæddur sum ein stórur beiggi, ein smádrongur.

Tao verður ikki nógv tosao um kríggið millum vanliga fólkið í Englandi. Ein kann tulka tao sum maktarloysi. Áðrenn endaliga avgerðin um álopið á Irak varð tikin, var bretska fólkið algoyst, og meiningakanningar vístu, at meir enn helmingurin av fólkunum vóru ímóti einum ikki ST-stuðlaðum álopi á Irak. Mótmælisgongur vóru í so gott sum øllum Bretlandi, í London mótmæltu nestan tvær milliónir fólk, sum er kravgongumet. Nú er stilli. Fólk vóna, at hernaðaratsóknirnar skjótt verða lidnar og bera ótta fyri avleiðingunum. Lokalu útvarpsstøðirnar nevna á hvørjum degi nýggj tøl fyri, hvussu nógvir hermenn nú hava latið lív, og koma teir frá grannalagnum verða navn, aldur, bústaður og familjuviðurskifti eisini nevnd. Mótmælisfólkini rópa ikki hart longur, tí grannasonurin hevur kanska latið lív og at siga, at kríggið ikki gagnar nøkrum er sum at spýta á grøvirnar hjá teimum ungu hermonnunum.

Óttin er komin í sinnið á bretska fólkinum, síðan Tony Blair keypti Bretland í hernað.

Bretar kenna seg líka nógv í hernaðarliga andglettinum sum amerikanararnir, og bíðað verður eftir, hvar og í hvørjum skapilsi hernaðarligar atsóknir fara at koma til Bretlands. Nógv fólk eru givin at drekka vatn úr krananum, - ein góð kelda um onkur hernaðarliga sinnaður yvirgangsmaður vil eitra eina nógvu av bretum. Eg ætlaði mær ein túr til London, at shoppa, áðrenn eg skuldi heim á Tvøroyri at halda páskir, men aftaná at hava tosað vio eina damu, hvørs vinkona arbeiðir í verjumálaráðnum (The Defence Ministry) gjørdi eg av, at eg ikki vildi seta lívið í vága fyri einum shopping-túri! Vinkonan frá verjumálaráðnum hevði fingið eina interna ávaring um at halda seg burtur frá undirgrundarbreytini í London. Eg hugsaði tí, at onkur hóttan óivað var komin til verjumálaráðið, men at hesi ikki kunnu almannakunngera tílíkar hóttanir sum føra vio sær neyðslu og óskil í gerandisdegnum. Fyri nøkrum vikum síðani vóru trý fólk, sum øll vóru ættað úr Norður Afrika handtikin í eini íbúð í Bournemouth, einans 10 minuttir frá mínum húsum. Tey høvdu tilfar og vóru vio at gera spreingievni, sum óivað skuldi nýtast til hernaðarligan yvirgang. Eg prátaði vio eina 83 ára gamla ommu, sum mintist annan veraldarbardaga og tá allir menn undir 40 ár vóru innkallaðir. Hon bar ótta fyri, at um kríggið fór at vara ov leingi, so fór herurin óivað at innkalla allar hennara ommusynir. Ein var longu í Irak. Ein floksfelagi hjá mær á universitetinum í Bournemouth, 24 ára gamli Richard, skelvur hvørja ferð postboðið kemur. Richard hevur verið í The Royal Airforce (RAF), sum er tað bretska flogherliðið, og hann hevur ein 28 ára langan sáttmála vio bretska herin. Svágur hansara er longu innkallaður og er í Irak. Richard greiðir frá, at hann ikki sleppur undan at verða innkallaður, sjálvt um hann er lesandi. Tá kríggj er, nógu allir hermenn verða til reiðar, sigur hann, og leggur afturat, at hann vónar, at kríggið skjótt verður av.

Bournemouth er ein tann størsti ferðavinnubýurin í Bretlandi, og í hesum døgum eru fólk, sum arbeiða í ferðavinnuni, tey einastu bjartskygdu í økinum. Kríggið hevur vio sær, at fólk vilja verða verandi í Onglandi og ikki eru áhugað í at flúgva uttanlands. Tískil er alt ferðavinnuøkið longu so gott sum fult bókað. Í summarmánaðunum tvífaldast fólkatalið vio ensku suðurstrondina og summi bera ótta fyri, at ferðavinnuøki væntandi eisini verða ein heitur atdráttur fyri hernaðarligum yvirgangi. Bournemouth hevur flogvøll og eisini sjúkrahús, og fyri stuttum varð kunngjørt, at flogvøllurin skuldi nýtast av bretska herinum. Her skulu særdir hermenn koma og við gerast á lokala sjúkrahúsinum.

Í Suðurbretlandi tolera bretar kríggið vio ótta. Tann stíva toleransan fjalir yvir tí ófjálga sannleikanum, sum er maktarloysi. Eingin lurtaði eftir fjøldini, áðrenn stóru avgerðirnar um álop vórðu tiknar. Eitt eru flest øll samd um. Tony Blair er liougur á politiska pallinum. Hann hevur opinlýst víst, at bretska demokratiið er so sum so, og tað eru júst tey demokratisku virðini sum Bush og Blair vilja berja niður yvir Irakar. Eitt og hvørt menniskja hugsar fyrst um sjálvsrøgtan. George Bush, Tony Blair og eisini Saddam Hussein hava longu vunnu sær pláss í søgubókunum. Og tess størri avleiðingarnar verða, tess størri verður kapittulin í heimssøguni um hesar menn. Vit liva øll í eini tíð vio globalisering. Heimurin hjá tí individuella menniskjanum er vorðin stórur og verðin sjálv lítil. Tað er tølkað at takka fyri. Heilin hjá menniskjanum er enn ikki útviklaður til at rúma allan heimin og tí eru vit øll fyrst og fremst individ, tí er tað trupult at fáa moderna menniskjað at stuðla og seta lívið í vága fyri einum kríggi, ið ikki hevur eina grótharða grundgeving.

Tá tað kemur til kríggj, kunnu fólk ofta býtast í tríggjar bólkar. Tann fyrsti bólkurin eru pasifistar, sum ikki halda, at nøkur grundgeving er fyri at kríggast. Tann næsti eru tey, sum halda, at hernaður er byrdur um ein hóttan er mótvegis eins egnu, og triði bólkurin er uppbygdur av menniskjum, hvørs hugburður til kríggj best kann lýsast vio teimum dýrisku eginleikunum sum búgva í menniskjanum djór sum merkja sítt landøki, sum ikki gera neyðsemjur og ikki hava tann eginleika at diskutera ósemjur um onkur kemur inn á teirra øki. Alfahannar í djórabólkum sum verða óðir, berjast fyri stoltleika og fyri at vísa, hvør ið hevur meiri megi.

George Bush er ikki í tí mittasta bólkinum, tí tann litla hóttanin, sum sigst hava búð í sanktioneraða Irak mótvegis vesturheiminum, fer óivað at føra til eina stóra hóttan frá muslimskum ørslum, ið fordøma amerikanska mentanina stars and air-strikes for democracy. Spírin av øði er longu byrjaður at blóma í Syria. Vandin er, at øðin fer at broytast til hernaðarligan yvirgang og fer at spjaða seg. Ræðumyndin er ein alheims samanbrestur av siðmenningum (civilisatiónum). Hetta er óhugnaligt, men realistisk, og fjøldin kennir seg maktarleysa, nú bolturin er farin á rull.

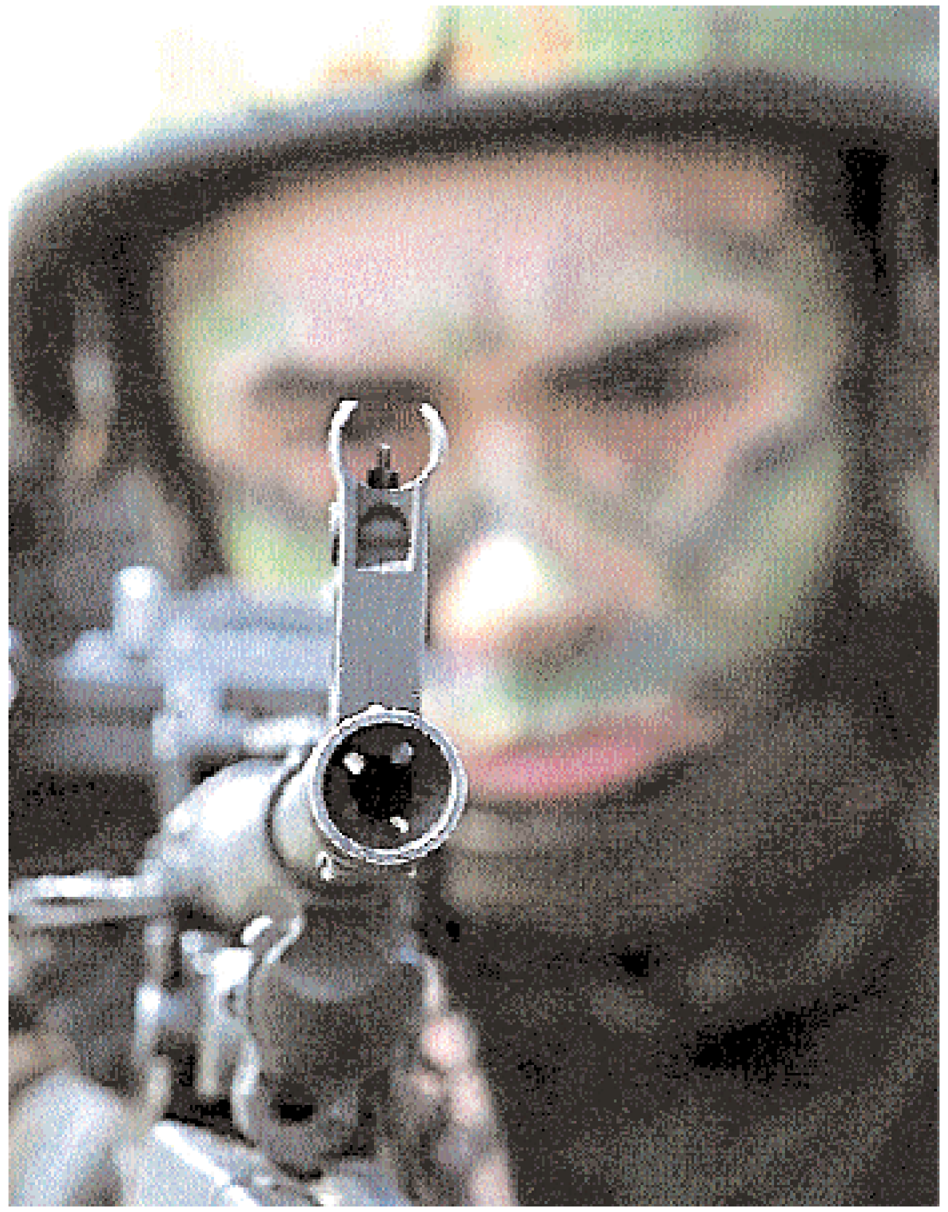

JOSEF STALIN — EITT FIMTI ÁRA MINNI

FRÁ LOGNBRÁ TIL MARRUDREYM

3. partur

MINNI

Hanus Kamban

G.E. Lvov fúrsti í mars 1917. Hann var fyrsti forsætisráðharri í tí demokratiska Russlandi

TJÓÐSKAPUR

DAGIN EFTIR kollveltingina vaknaðu bolsjevikkar vio, at teir høvdu valdið í einum av heimsins størstu ríkjum. Tann bolsjevikkiska stjórnin byrjaði sítt virki í Pætursborg, men flutti tann 10. mars 1918 til Kreml í Moskva. Tað vóru ikki smá mál, sum teir nýggju kommisserarnir (ráðharrarnir) skuldu loysa. Viðurskiftini vio Týskland vórðu fyribils loyst vio friðinum í Brest-Litovsk, sum varð undirskrivaður tann 3. mars 1918, og sum hevði vio sær, at Russland misti o.u. ein triðing av sínum landaøki.

Avgjørt varð at skapa Russland um til eitt sosialistiskt samfelag vio tí sonevndu "kríggskommunismuni". Hesin politikkur hevði vio sær fyrst borgarakríggj og seinni hungursneyð, sum tilsamans førdu til, at millum 12 og 17 milliónir av russarum létu lív. Av tí at stór ósemja var um mong mál, og stór mótstøða móti bolsjevikkanna harðrendu framferð, læt Lenin longu í 1917 seta á stovn eina loyniløgreglu, ta sonevndu Tjekuna, sum seinni fekk navnið GPU (seinni heitir eru KGB og NKVD).

Longu stutt eftir at Lenin var komin aftur úr Zürich, høvdu hann og Stalin tikið upp eitt serliga tætt samstarv. Lenin dámdi henda tigandi georgiaran, sum — gamani — kundi tykjast tornæmur og seinur, men samstundis dugdi at broyta hugsan og laga seg eftir meistarans alsamt broytiligu kós og nýggju strategisku hugskotum, sum neyt at hava vald og megnaði at brúka valdið einindaleyst.

Í tí nýggju kommunistisku stjórnini fekk Stalin starvið sum ráðharri í tjóðskaparligum minnilutum. Hetta kemst av, at hann í 1913, eftir áheitan frá Lenin, hevði skrivað eina ritgerð um marxismuna og tjóðskaparspurningin. Sum Stalin sá henda spurning, var hann fyrst og fremst av taktiskum slag. Høvuðsmálið var eftir hansara tykki at grunda tað sosialistiska samfelagið. Tað ráddi um at loysa tann tjóðskaparliga spurningin, ikki tí at hetta mál í sær sjálvum hevði týdning, men so at tað skuldi skapa sum minst av trupulleikum fyri megintavnhaldið: sosialismuna.

Í stuttum hevði Stalin ta hugsan, at tjóðskaparligir minnilutar skuldu hava mentanarligt — men ikki politiskt — frælsi. Áhugavert er, at longu í 1913 var greitt, at Lenin og Stalin vóru ikki heilt samdir um, hvussu tjóðskaparspurningurin skuldi loysast. Lenin var fúsur at lata einstakar tjóðir fáa politiskt sjálvstýri, kanska loysing, Stalin hinvegin var longu í 1913 ein — lutvís krógvaður — stórrussiskur nationalistur.

GEORGIA NIÐURBART

TAÐ VAR var sjálvsagt ikki av tilvild, at bæði Lenin og Stalin eftir kollveltingina løgdu dent á at loysa tjóðskaparspurningin. Líkasum Eysturríki-Ungarn og Turkaland var Sovjetsamveldið eitt kloddateppi av ymiskum tjóðum og málum. Sporini ræddu, og tað ráddi um at síggja til, at tað nýggja Russland ikki — sum tey hini bæði ríkini — datt sundur, nú bardagin hevði fingið tjóðirnar at rakna vio. Vio friðin í Brest-Litovsk í 1918 fingu t.d. bæði Finnland og Baltalond loysing frá Russlandi. Men hvussu vio øðrum tjóðum — eitt nú Ukraina ella Armenia?

Av øllum tjóðunum í Russlandi var Georgia, heimlandið hjá Stalin, kanska tann, sum mest heilhugað stríddist fyri tjóðskaparligum frælsi. Georgiskir kommunistar (mensjevikkar vóru í meiriluta har) vildu seta á stovn teirra egna ríki og fullveldi. Lenin var fúsur at eftirlíka teimum og skrivaði í mei 1920 undir ein sáttmála, har Sovjetrussland læt frá sær øll rættindi til at ráða yvir Georgia og játtaði landinum "óskert sjálvstýri og fullveldi".

Men Stalin var í hesum máli ósamdur vio meistaran, og hesa ferð var tað Lenin, sum boygdi seg. Hann sveik sítt lyfti, og í februar 1921 gjørdi Reyði Herurin innrás í Georgia. Øll mótstøða varð niðurbard, og Georgia limað inn í tað kaukasiska samveldið. Framferðin móti Georgia varð ógvuliga harðrend, og útreinsingar vórðu framdar.

VALDIÐ Í FLOKKINUM

STARVIÐ SUM ráðharri í tjóðskaparmálum var ikki einasta uppgáva, sum hesi árini varð latin Stalini upp í hendur. Eftir at borgarakríggið hevði tikið seg upp, virkaði hann í fimm førum sum politiskur kommisserur, sum hevði eftirlit vio virkinum hjá teimum vanligu herovastunum. Hann vísti í hesum størvum, at hann var maður, ið megnaði at taka avgerðir og at halda fast um tær, eisini um tær vóru skeivar, at hann ikki aktaði sína yvirleiðslu (í hesum føri Lev Trotskij), og at hann í hernaðarmálum kundi gera stór mistøk.

Men nógv størri týdning fyri Stalinsa politisku framtíð fingu trý tyðandi álitisstørv, sum vórðu latin honum, og sum øll høvdu samband vio floksins bygnað. Vit eiga her at hava í huga, at tað veruliga valdið í Sovjetsamveldinum nú lá — hvørki hjá stjórnini, sovjettunum ella herinum — men hjá flokkinum.

Í mai 1919 varð Stalin valdur inn í floksins politbyrð, ta nýggju nevndina, sum hereftir hevði høvuðsvaldið í flokkinum og í landinum. Samstundis varð hann valdur inn í eina aðra floksnevnd, Orgbyrðið, sum hevði umsjón vio skipanini í flokkinum. Og tann 4. apríl 1922 varð hann, eftir uppskoti frá Lenin, valdur at vera aðalskrivari hjá flokkinum.

Tann sovjetrussiski kommunistaflokkurin — sum nakað eftir kollveltingina vaks til at telja tilsamans o.u. 300.000 limir — hevði eina sonevnda Sentralkomité ella Aðalnevnd, og yvir henni tað fámenta, men sterka Politbyrðið, sum fyrr er umrøtt. Limirnir valdu Aðalnevndina, og nevndin valdi Politbyrðið. Umráðandi var — um ein legði dent á at fáa vald — at hava tak á tí stóru limafjøldini og serstakliga á floksumboðunum og floksskrivarunum runt um í landinum og soleiðis eisini á limunum í Aðalnevndini. Stalin hevði, sum kanska tann einasti millum teir nýggju leiðararnar í Kreml, skilt hetta.

Menn sum Trotskij, Zinovjev ella Bukharin løgdu seg meira eftir at skifta orð um ástøðilig mál, skriva lærdar ritgerðir ella halda floygdar talur. Tað var heldur ikki sjórt, at nakrir teirra vanvirdu henda hálvlærda georgiaran, sum ikki hevði orðið í síni makt, og sum átók sær tungar og keðiligar umsitingarligar byrður. At hann tíndi.

Men teir undirmettu Stalin — og tað

Framhald á síðu 8